

Praktyki pedagogiczne drogą
do innowacyjnego szkolnictwa

Rekomendacje

w zakresie praktycznego przygotowania
studentów do wykonywania zawodu
nauczyciela

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

INSE
Instytut Nauk
Społeczno-Ekonomicznych

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Rekomendacje współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Priorytet III – Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3. Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.2. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe).

REKOMENDACJE DYSTRYBUOWANE BEZPŁATNIE

Rekomendacje opracowane przez:

Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o. – sp.k.
ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 17
90–248 Łódź
tel. 42 633 17 19
www.inse.pl

Rekomendacje opracowała:

Marta Wysocka

Skład:

Bartosz Kowalczyk

Projekt okładki:

Bartosz Kowalczyk

Wstęp	5
1. Kompetencje współczesnego nauczyciela	9
1.1. Wyzwania stojące przed polską oświatą – zadania nauczycieli	10
1.2. Wiedza i kompetencje nauczycieli odpowiednio przygotowanych do wykonywania zawodu	13
1.3. Rozwijanie kompetencji nauczycielskich podczas praktyk – zalecane zadania	19
2. Praktyczne przygotowanie studentów do wykonywania zawodu nauczyciela – rekomendacje	23
2.1. Karta Nauczyciela i ustawa o systemie oświaty – podstawowe akty prawa dla nauczycieli	24
2.2. Awans zawodowy – ścieżka kariery nauczyciela.....	27
2.3. Ocena pracy nauczyciela.....	32
2.4. Dokumentacja przebiegu nauczania	34
3. Przebieg i ocena praktyk – odpowiedzialność opiekunów	37
3.1. Zadania opiekuna praktyk z ramienia placówki oświatowej	37
3.2. Ewaluacja i ocena praktyk	40
Zakończenie	47
Bibliografia	49

Niniejsza publikacja została poświęcona przedstawieniu rekomendacji w zakresie praktycznego przygotowania studentów i studentek¹ do wykonywania zawodu nauczyciela. Rekomendacje powstały w ramach projektu *Praktyki pedagogiczne drogą do innowacyjnego szkolnictwa*, realizowanego przez Państwową Wyższą Szkołę Zawodową im. Szymona Szymonowica w Zamościu dzięki współfinansowaniu ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Priorytet III - Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3. Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.2. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe).

Wyniki prowadzonych od ponad dekady badań pedagogicznych, socjologicznych i psychologicznych wskazują, że polskich nauczycieli cechuje wysokiej jakości teoretyczne przygotowanie do realizacji zadań zawodowych. Jednocześnie wykazują oni stosunkowo niski poziom kompetencji psychologiczno-pedagogicznych². Oznacza to, że uczelnie wyższe realizując programy przygotowania pedagogicznego zgodnie ze standardami kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela koncentrują się na wyposażeniu studentów w wiedzę na temat pracy w szkole bez dostatecznego skupienia uwagi na przekazaniu umiejętności jej praktycznego wykorzysta-

¹ W dalszej treści publikacji, zgodnie z zasadą dążenia do ekonomii językowej, stosowane będą pojęcia: student, praktykant, nauczyciel, opiekun dla określenia przedstawicieli obu płci, tj. również studentek, praktykantek, nauczycielek i opiekunek praktyk.

² M. Nowak-Dzienmianowicz, *Oblicza nauczyciela. Oblicza szkoły*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001.

nia. Konieczność zmiany dotychczasowego podejścia do zadań praktycznych wskazuje na słuszność opracowania publikacji, w której zamieszczone zostaną wskazówki w zakresie optymalnej organizacji praktyk zawodowych przyszłych nauczycieli.

Celem opracowania niniejszej publikacji jest wskazanie kierunków zmian w realizowanych przez uczelnie procesach praktycznego przygotowania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela. Przedkładane rekomendacje odnoszą się przede wszystkim do tych aspektów kształcenia nauczycieli, które nie są uwzględniane w programach praktyk pedagogicznych realizowanych w toku studiów. Publikacja składa się z trzech rozdziałów poświęconych najważniejszym zagadnieniom związanym z praktycznym przygotowaniem studentów do rozpoczęcia aktywności zawodowej w zawodzie nauczyciela. W rozdziale pierwszym przedstawiono kluczowe kwestie związane z wyzwaniem stawianym przed kadrą dydaktyczną i pedagogiczną szkół przez współczesny system oświaty. Wypracowane zalecenia i rekomendacje odnoszą się przede wszystkim do wymagań kompetencyjnych, jakim muszą sprostać studenci, wskazano także zadania stojące w tym zakresie przed nauczycielami odpowiedzialnymi za prawidłowy przebieg praktyk realizowanych w szkole. Rozdział drugi stanowi omówienie kluczowych z perspektywy nauczyciela kwestii związanych z pracą w zawodzie. Rekomendacje skierowane do opiekunów praktyk służą uświadomieniu, jak ważne jest dążenie do zapoznawania studentów z realiami pracy w zawodzie nauczyciela. W rozdziale tym podniesiono najważniejsze, lecz zwykle pomijane zagadnienia, takie jak zakres praw i obowiązków nauczyciela zawarty w Karcie Nauczyciela oraz Ustawie o systemie oświaty, ścieżka awansu zawodowego i ocena pracy nauczyciela oraz zasady prowadzenia dokumentacji przebiegu nauczania. W rozdziale trzecim skoncentrowano się natomiast na zagadnieniach dotyczących skutecznej oceny praktyk zawodowych realizowanych przez studentów. W celu dostarczenia wyczerpującej wiedzy w tym miejscu uwzględniono konieczność omówienia zadań i obowiązków opiekunów oraz kryteria i sposoby przeprowadzania ewaluacji i dokonywania oceny końcowej praktyk.

Rekomendacje w zakresie praktycznego przygotowania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela są komplementarne wobec opracowanych w ramach projektu Rekomendacji w zakresie teoretycznego przygotowania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela. Zapoznanie się z obiema publikacjami umożliwi zdobycie wiedzy na temat optymalizacji przebiegu kształcenia nauczycieli.

Pojęcie kompetencji jest powszechnie rozumiane jako zdolność i gotowość do wykonywania zadań na określonym poziomie, wyrażająca się poprzez umiejętność wykonywania ich w sposób poprawny dzięki posiadanym umiejętnościom i wiedzy¹. Charakterystyczną właściwością kompetencji jest ich podmiotowość – należy traktować je jak własność, którą dana osoba nabywa w toku rozwoju osobistego, edukacyjnego czy zawodowego. Podjęcie aktywności zawodowej wymaga posiadania określonego zasobu kompetencji niezbędnych do prawidłowego realizowania powierzanych zadań – ta sama zasada dotyczy zawodu nauczycielskiego. Współcześnie kompetencje, jakich posiadania należy oczekiwać od nauczycieli, grupowane są w pięć obszarów²:

1. wiedza przedmiotowa,
2. umiejętność przekazywania wiedzy przedmiotowej,
3. kierowanie klasą,
4. umiejętność ocenienia i rejestrowania postępów uczniów,
5. gotowość do samodoskonalenia zawodowego.

Każdy z obszarów obejmuje konkretny zakres wiedzy i umiejętności, jakie powinien posiadać nauczyciel gotowy do rozpoczęcia pracy w szkole. Znaczące jest, że waga i znaczenie poszczególnych obszarów są uzależnione od aktualnych uwarunkowań społecznych, gospodarczych czy demograficznych. Oznacza to, że wskazanie kluczowych kompetencji nauczycielskich, których

¹ W. Strykowski, *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, „Neodidagmata” Nr 27/28 2005 r.

² Ibidem.

zdobywanie i rozwijanie stanowi jedno z rekomendowanych zadań będzie możliwe dopiero po przeprowadzeniu analizy i dokonaniu charakterystyki wyzwań stojących przed współczesnym systemem oświaty i wynikających z nich zadań nauczycieli.

1.1. Wyzwania stojące przed polską oświatą – zadania nauczycieli

Podstawowym wyzwaniem stojącym przed współczesnym systemem oświaty jest wykształcenie kadr odpowiadających potrzebom gospodarki opartej na wiedzy, wymagającej od jej uczestników nie tylko zasobów wiedzy merytorycznej, ale przede wszystkim kreatywności i wysoko rozwiniętej umiejętności adaptowania się do zmieniających się warunków. Oczekiwania kierowane w stronę systemu edukacji koncentrują się na zagwarantowaniu, że uczestnictwo w odgórnie zaplanowanym procesie kształcenia przełoży się na uzyskanie zasobów pozwalających na zaspokojenie potrzeb gospodarki oraz potrzeb indywidualnych jednostki. W nawiązaniu do powyższego analizując wyzwania stojące przed polskim systemem edukacji J. Fazlagić wymienia³:

1. ukształtowanie zasobów ludzkich, które będą w stanie nadrabiać zapóźnienie cywilizacyjne Polski w stosunku do państw wysoko rozwiniętych,
2. przygotowanie uczniów pochodzących z terenów wiejskich do podjęcia zatrudnienia w zawodach nierolniczych i w środowisku zurbanizowanym,
3. przygotowanie uczniów do podjęcia pracy w sektorze usług,
4. zwiększenie poziomu produktywności pracowników, w tym pracowników sektora publicznego,
5. wykształcenie obywateli, którzy oprócz wysokiej wydajności pracy i produktywności będą cechowali się wysoką świadomością społeczną, zaangażowaniem w rozwój demokracji lokalnej,
6. wykształcenie obywateli charakteryzujących się wysokim poziomem samodzielności społecznej, przedsiębiorczością i inicjatywnością,
7. przygotowanie młodzieży do korzystania z osiągnięć nowoczesnych technologii w codziennym życiu osobistym i zawodowym.

³ J. Fazlagić, *Marketing szkoły*, wyd. ABC a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011.

Przedstawiony katalog wyzwań pozwala dostrzec wyraźne różnice między celami, jakie przed systemem edukacji postawił ustawodawca w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572), a jakie oczekiwania wobec szkoły rysują się w zastanej rzeczywistości społeczno-gospodarczej. Najważniejszy akt prawa oświatowego wskazuje bowiem na działania, które mają być realizowane, ale właściwie nie określa efektów, które mają być za ich pośrednictwem osiągnięte. Do zadań systemu oświaty zalicza się m.in.⁴:

1. realizację prawa do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju,
2. wspomaganie wychowawczej roli rodziny,
3. zapewnienie uczniom dostępu do treści, metod i organizacji nauczania dostosowanych do ich indywidualnych możliwości psychofizycznych a w razie stwierdzenia takiej potrzeby – możliwości korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej,
4. umożliwienie pobierania nauki dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej oraz niedostosowanej społecznie, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz indywidualnymi predyspozycjami,
5. zapewnienie opieki nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwienie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych,
6. zapewnienie opieki nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez umożliwienie realizowania indywidualnych programów nauczania oraz stworzenie możliwości ukończenia szkoły każdego typu w skróconym czasie,
7. upowszechnianie dostępu do szkół, których ukończenie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych,
8. zapewnienie możliwości uzupełniania przez osoby dorosłe wykształcenia ogólnego, zdobywania i/lub zmiany kwalifikacji zawodowych i specjalistycznych,

⁴ D. Kurzyna-Chmiel, *Oświata jako zadanie publiczne*, wyd. ABC a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2013.

9. niwelowanie różnic w warunkach kształcenia, wychowania i opieki między poszczególnymi regionami kraju, zwłaszcza między ośrodkami wielkomiejskimi i wiejskimi;
10. upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie u nich postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej,
11. zapewnienie opieki uczniom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i życiowej,
12. dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy,
13. kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym,
14. przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia,
15. zapewnienie warunków do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego,
16. upowszechnianie u uczniów i słuchaczy wiedzy o bezpieczeństwie oraz kształtowanie właściwych postaw wobec zagrożeń i sytuacji nadzwyczajnych.

Dostrzec można, że w ustawowym katalogu zadań systemu oświaty nie kładzie się nacisku kwestie związane z dostosowaniem procesów kształcenia do potrzeb gospodarki opartej na wiedzy. Ustawa główny ciężar przenosi na opiekuńczo-wychowawcze funkcje oświaty, co w świetle dotychczasowych rozważań należy uznać za noszące znamiona archaicznego postrzegania roli szkoły w życiu jednostki. Oczekiwania wobec szkoły nie ograniczają się bowiem do tego, aby stwarzała dzieciom i młodzieży warunki do zdobywania wiedzy samej w sobie, lecz obejmują także roszczenie, by wiedza ta miała przełożenie na osiągnięcie sukcesu osobistego i zawodowego. **Nauczyciele odpowiednio przygotowani do rozpoczęcia pracy w szkole muszą mieć świadomość, że przypisywane im zadania nie ograniczają się do katalogu wskazanego w Ustawie o systemie oświaty i aktach wykonawczych.** Do zadań nauczycieli należy nie tylko przekazywanie wiedzy i weryfikowanie stopnia jej przyswojenia, ale przede wszystkim przygotowanie uczniów do wykorzystywania posiadanych zasobów

w różnych, zwykle nieprzewidzianych, sytuacjach zawodowych. Zrealizowanie tak postawionego zadania wymaga zatem nie tylko posiadania rzetelnej wiedzy merytorycznej, ale kompetencji związanych z kształtowaniem i rozwijaniem u uczniów niezbędnych do funkcjonowania w nowoczesnej gospodarce kompetencji kluczowych.

1.2. Wiedza i kompetencje nauczycieli odpowiednio przygotowanych do wykonywania zawodu

Wiedza i kompetencje nauczycielskie rozpatrywane w wymiarze praktycznym, a zatem na potrzeby niniejszej publikacji, wyizolowanym od kwestii merytorycznej znajomości przedmiotu, powinny być rozpatrywane nie tylko przez pryzmat zadań szkoły, ale także z uwzględnieniem zadań nauczycieli, stanowiących kluczową część społeczności szkolnej. W literaturze wskazywane są podstawowe zadania nauczyciela, niezależnie od nauczanego przedmiotu i etapu kształcenia szkolnego. Do najważniejszych zadań zaliczane są przede wszystkim⁵:

1. przekazywanie uczniom wiedzy i własnego doświadczenia,
2. rozwijanie sił twórczych i wrodzonych zdolności uczniów,
3. pobudzanie i stymulowanie aktywności poznawczej uczniów,
4. organizowanie działalności praktycznej uczniów,
5. wykorzystywanie w procesie kształcenia i edukacji nowoczesnych technologii,
6. przygotowanie uczniów do uczestniczenia w kształceniu ustawicznym.

Stwierdzenie, że każdy nauczyciel ma obowiązek realizowania wymienionych zadań ma charakter teoretyczny, w praktyce bowiem nauczyciele pracujący z uczniami w różnym wieku mają zróżnicowane możliwości dotyczące wypełniania odgórnych założeń. Stąd konieczne jest wskazywanie na zadania szczegółowe przypisywane edukacji realizowanej na poszczególnych etapach kształcenia szkolnego.

⁵ T. Koszczyk, *Nauczyciel wychowania fizycznego w świetle wprowadzanej reformy oświatowej*. Materiały konferencyjne Warsztatów Metodycznych dla nauczycieli doradców i wychowania fizycznego, ODNiKU, Leszno 1997.

Nauczyciele odpowiednio przygotowani do realizowania zadań stawianych przed systemem oświaty muszą posiadać wysoko rozwinięte umiejętności pedagogiczne. Niezbędnym warunkiem jest świadomość etapów rozwoju człowieka i umiejętność takiego zorganizowania procesu nauczania, który będzie dostosowany do możliwości percepcyjnych ucznia. Warto zaznaczyć, że kwestię tę traktuje się odrębnie od dążenia do indywidualizacji nauczania z uwagi na możliwości i potrzeby psychorozwojowe uczniów uczęszczających np. do tego samego oddziału klasowego, będących w jednakowym wieku itp.

Realizacja podstawy programowej na każdym z etapów edukacji wymaga od prowadzącego lekcję właściwego doboru metod i form pracy oraz środków dydaktycznych odpowiadających aktualnemu stadium rozwoju uczniów. Sama ich znajomość nie jest tożsama z prawidłowym wykorzystaniem w celu wyposażenia ucznia w oczekiwaną wiedzę i umiejętności. Postrzeganie nauczyciela jako pracownika szkoły gotowego podjąć się realizacji programu nauczania przewidzianego dla każdego etapu kształcenia w określonym zakresie przedmiotowym należy zatem uznać za błędne. Nauczyciele kształcący na poszczególnych etapach edukacji szkolnej powinni wykazywać się kompetencjami pozwalającymi realizować wyznaczony ogólnie zestaw zadań, do których należą m.in.⁶:

Na etapie kształcenia w **szkole podstawowej**:

1. dostosowanie sposobów przekazywania wiedzy i umiejętności oraz kształtowania postaw do naturalnej w tym wieku aktywności uczniów,
2. umożliwienie poznawania przez uczniów świata w jego jedności i złożoności,
3. wspomaganie samodzielnego uczenia się uczniów,
4. inspirowanie uczniów do wyrażania własnych myśli, poglądów i przeżyć,
5. rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywowanie ich do nauki na kolejnych etapach edukacji.

Na etapie kształcenia w **gimnazjum**:

1. wprowadzenie uczniów w świat wiedzy naukowej,
2. wdrażanie uczniów do samodzielności w życiu szkolnym i osobistym,

⁶ *Kompetentny nauczyciel w szkole*, www.wbc.poznan.pl/Content/9794/ch02s04.html [data dostępu: 12.09.2014].

3. wspieranie uczniów w podejmowaniu decyzji dotyczących kierunku dalszego kształcenia,
4. przygotowywanie uczniów do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym

Na etapie kształcenia w szkole **ponadgimnazjalnej**:

1. wyposażenie ucznia w wiedzę, umiejętności i sprawności niezbędne do samodzielnego funkcjonowania na dalszych etapach kształcenia lub w życiu zawodowym,
2. kształtowanie pożądanych postaw wobec funkcji i ról pełnionych przez ucznia po wyjściu z systemu oświaty.

Kształcenie nauczycieli, będących specjalistami oświatowymi, musi uwzględniać wyposażenie ich w świadomość stawianych wymagań. **Studenci przygotowujący się do pracy w zawodzie nauczyciela muszą być zapoznani z powyższymi zadaniami już na etapie realizacji przygotowania pedagogicznego.** Przedstawienie zadań przypisywanych nauczycielom poszczególnych etapów edukacji szkolnej powinno zatem stanowić jeden z elementów kursu. Ponadto zalecane jest, aby opiekunowie praktyk odpowiedzialni za prawidłowe przygotowanie praktyczne przyszłych nauczycieli szczególną uwagę przywiązywali do obserwacji stopnia wywiązania się studenta z wymienionych zadań. Stopień realizacji zadań nauczycielskich przewidzianych na poszczególnych etapach edukacji szkolnej powinien być uwzględniany podczas dokonywania oceny praktyk.

Wyposażenie przyszłych nauczycieli w umiejętność bieżącego realizowania wymienionych zadań nie będzie jednak możliwe, jeżeli osoby te nie będą cechowały się sprawnością w działaniu, nie tylko w zakresie czynności o charakterze dydaktyczno-wychowawczym związanych z prowadzeniem lekcji i przekazywaniem wiedzy i umiejętności przedmiotowych, ale również dotyczących obserwacji uczniów i bieżącego diagnozowania ich potrzeb oraz możliwości związanych z wykonywaniem kolejnych powierzanych podczas zajęć zadań.

Optymalizacja postępowania pedagogicznego polega na⁷:

1. doborze odpowiednich zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych,
2. stwarzaniu warunków adekwatnych do realizowania postawionych zadań i osiągnięcia celów,
3. sprawnym organizowaniu czynności własnych (tj. prowadzeniu zajęć i dokonywaniu oceny postępów uczniów),
4. sprawnym organizowaniu czynności uczniów,
5. umiejętnym planowaniu pracy z uwzględnieniem konieczności rzetelnego przygotowania pracy przez nauczyciela.

Dążąc do przygotowania studentów specjalizacji nauczycielskiej do właściwego optymalizowania postępowania pedagogicznego należy zadbać o wyposażenie ich w zestaw kompetencji, które Komitet Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk pogrupował w pięciu obszarach: kompetencje pragmatyczne, kompetencje współdziałania, kompetencje komunikacyjne, kompetencje kreatywne, kompetencje informatyczno-medialne. Kompetencje te powinny być kształtowane i wzmacniane w toku całego okresu trwania przygotowania pedagogicznego dla przyszłych nauczycieli. W tabeli 1. zamieszczono charakterystykę poszczególnych obszarów kompetencji wraz ze wskazaniem przypisywanych im umiejętnościom.

Tabela 1. Kompetencje nauczycieli wg Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN

kompetencje pragmatyczne	charakterystyka	dotyczą skuteczności planowania, organizowania, kontrolowania i oceniania procesów edukacyjnych
	umiejętności nauczyciela	opracowanie ogólnej koncepcji pracy z klasą i uczniem oraz współpracy z rodzicami, rozpoznawanie stanu wiedzy uczniów, operacjonalizowanie ogólnych celów kształcenia i wychowania, programowanie treści kształcenia służących osiągnięciu celów, korzystanie z podstawowych elementów warsztatu dydaktycznego, wywoływanie i podtrzymywanie pozytywnej motywacji do rozwoju uczniów, interpretowanie i ocenianie osiągnięć uczniów z uwzględnieniem ich indywidualnych możliwości, ustalanie przyczyn niepowodzeń szkolnych, proponowanie form likwidacji niepowodzeń szkolnych, dokonywanie skutecznej oceny własnej pracy, planowanie własnej koncepcji doskonalenia zawodowego i samorozwoju

⁷ *Teoretyczne i metodyczne podstawy efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Piotrków Trybunalski; Poplucz J. (1984). *Optymalizacja działania pedagogicznego na lekcji*. Warszawa.

kompetencje współdziałania	charakterystyka	skuteczność zachowań prospołecznych i sprawność w podejmowaniu działań integracyjnych
	umiejętności nauczyciela	umiejętności nauczyciela: rozumienie związków między postawą zawodową i własną charakterystyką osobowościową oraz preferowanym stylem nauczania, umiejętność rozwiązywania sytuacji konfliktowych poprzez negocjowanie i kompromis, umiejętność nawiązywania i podtrzymywania kontaktu z uczniami, opracowywanie i wdrażanie autorskiej koncepcji kształcenia ukierunkowanego na integrację, umiejętność kształtowania postaw społecznych uczniów
kompetencje komunikacyjne	charakterystyka	skuteczność zachowań językowych w sytuacjach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych
	umiejętności nauczyciela	wiedza o komunikowaniu interpersonalnym, słuchanie i empatyczne rozumienie intencji i treści wypowiedzi uczniów, umiejętność myślenia dialogicznego, wykorzystywanie zróżnicowanych technik dyskusyjnych, wykorzystywanie przekazów niewerbalnych w porozumiewaniu edukacyjnym, rozumiejące akceptowanie różnicowanie kodu językowego uczniów, wzbudzanie wrażliwości językowej uczniów, odsłanianie funkcji języka jako narzędzia służącego myśleniu i porozumiewaniu się, umiejętność dostosowania stylu kierowania pracą uczniów do etapu ich rozwoju i stopnia dojrzałości, doskonalenie poprawności, czytelności i prostomyślności własnych zachowań językowych
kompetencje kreatywne	charakterystyka	innowacyjność i niestandardowość działań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych
	umiejętności nauczyciela	wyzwalanie kreatywności zachowań i samodzielności myślenia w procesach edukacyjnych, myślenie krytyczne, umiejętność stymulowania myślenia krytycznego u uczniów, posługiwanie się technikami twórczego rozwiązywania problemów
kompetencje informatyczno-medialne	charakterystyka	sprawne korzystanie z nowoczesnych technologii i nowoczesnych źródeł informacji
	umiejętności nauczyciela	umiejętności nauczyciela: korzystanie z technologii informatycznej do wspomaganie procesów uczenia się (własnych i uczniowskich), umiejętność tworzenia multimedialnych materiałów dydaktycznych, umiejętność udostępniania w zasobach sieci materiałów edukacyjnych, umiejętność rozpoznawania niebezpieczeństw związanych z korzystaniem z nowoczesnych technologii

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Denek K., *O nowy kształt edukacji*. Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 1998.

Wykorzystywanie umiejętności wymienionych w tabeli nie może przebiegać bezrefleksyjnie, tj. w sposób w którym nauczyciel koncentrując się na postawionym celu nie uwzględnia potrzeb i możliwości uczniów. Takie dzia-

łanie osłabia skuteczność procesu edukacyjnego i utrudnia osiągnięcie celów. W związku z powyższym zaleca się, aby w toku działań ukierunkowanych na przygotowanie studentów do wykonywania pracy nauczyciela szczególną uwagę przywiązywać do tego czy do powierzanych zadań i obowiązków podchodzą oni w sposób refleksyjny (np. czy potrafią zmodyfikować swój sposób myślenia i dostosować tok rozumowania do logiki wywodzonej przez ucznia). Efektywne nauczanie, a tym samym skuteczne realizowanie zadań stawianych przed współczesną szkołą wymaga od nauczycieli takich cech, które umożliwią przyjęcie odpowiedniego stosunku do wykonywanych czynności dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Cechy te można podzielić na związane z osobowością nauczyciela oraz stosunek do wykonywanej pracy i do nauczanego przedmiotu.

Nauczyciel nie może posiadać tylko jednej grupy wskazanych cech, ponieważ oczekiwania dotyczące dysponowania nimi ma charakter całościowy – cechy osobowości i stosunek do wykonywanej pracy wzajemnie się uzupełniają i wpływają na siebie czyniąc z nauczyciela osobę gotową do realizowania zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Warto zauważyć również, że niektóre cechy dotyczą zarówno osobowości jak i stosunku do pracy (np. odpowiedzialność, asertywność). Poniższa tabela 2 zawiera katalog najważniejszych cech, jakich oczekuje się od nauczycieli w odniesieniu do osobowości i charakteru oraz stosunku do realizowanych zadań.

Tabela 2. Katalog cech osobowości i charakteru oraz cech dotyczących stosunku do wykonywanej pracy u nauczycieli

cechy dotyczące charakteru i osobowości nauczyciela	cechy dotyczące stosunku do wykonywanej pracy
empatia, spolegliwość, opiekuńczość, odpowiedzialność, wysoka kultura osobista, sprawiedliwość, wyrozumiałość, tolerancyjność, serdeczność, cierpliwość, kreatywność, otwartość, asertywność	racjonalność, kompetentność w wykonywanej profesji, optymizm pedagogiczny, odpowiedzialność, konsekwentność, potrzeba doskonalenia, potrzeba doksztalcania się, sumiennność, profesjonalizm.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996; W. Strykowski, *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*, Poznań 2003.

Osoby przystępujące do realizacji kursu przygotowania pedagogicznego nie zawsze posiadają wymienione cechy osobowości i nie charakteryzują się opisanym stosunkiem do pracy w zawodzie nauczyciela. Braki stwierdzone na

początku drogi kształcenia pedagogicznego nie stanowią jednak o niemożności wykonywania zawodu – pod warunkiem, że zostaną nabyte w toku realizacji kursu przygotowania pedagogicznego. Zadaniem spoczywającym na opiekunach praktyk jest weryfikowanie czy student pracuje nad swoim charakterem, czy jego osobowość i stosunek do przyszłego zawodu ulegają zmianie, a jeżeli tak – jaki jest kierunek tych zmian. Najwłaściwszym otoczeniem sprzyjającym rozwijaniu kompetencji i nabywania predyspozycji do wykonywania zawodu nauczyciela jest szkoła, dlatego główny ciężar związanych z tym zadań spoczywa na opiekunach praktyk z ramienia szkoły oraz na osobie odpowiedzialnej za organizację praktyk zawodowych z ramienia uczelni⁸.

W przypadku stwierdzenia, że student rozwija się i nabiera cech wymaganych od nauczyciela należy podejmować działania wspierające rozwój kompetencji nauczycielskich. Istotne jest natomiast, aby w sytuacji gdy dana osoba wykazuje nieakceptowalny z pedagogicznego punktu widzenia stosunek do zadań i obowiązków nauczyciela, wskazać jej konieczność wybrania innego kierunku ścieżki zawodowej.

1.3. Rozwijanie kompetencji nauczycielskich podczas praktyk – zalecane zadania

Praktyczne przygotowanie studentów do wykonywania zawodu nauczyciela wymaga nie tylko wyposażenia ich w wiedzę merytoryczną, ale również kompetencje wymieniane jako kluczowe dla zawodu. Zadania przewidziane dla studentów powinny być określone w programie praktyk pedagogicznych. Ważne jest, że sam katalog czynności ma charakter uniwersalny dla nauczycieli wszystkich przedmiotów na poszczególnych etapach edukacji szkolnej. W zależności jednak od tego, jakimi cechami osobowości oraz stosunkiem do zawodu nauczyciela dysponuje student, konieczne jest skoncentrowanie uwagi na innych obszarach, jakie należy rozwijać i doskonalić podczas praktyk. W związku z tym w ramach praktyk pedagogicznych realizowanych w placówkach oświatowych należy dążyć do stwarzania sytuacji, w których studenci będą mieli możliwość empirycznego przekonania się o niezbędności umiejętności oraz cech wymienionych w rozdz. 1.2. Za zapewnienie odpowiednich

⁸ Ibidem.

warunków zdobywania doświadczenia odpowiadają opiekunowie praktyk. Zadaniem opiekuna praktyk musi być ocena poziomu i jakości wywiązania się z każdego zadania powierzonego studentowi. Do najważniejszych zadań, których realizacja powinna być obowiązkowa należą:

1. obserwowanie zajęć prowadzonych przez nauczyciela (opiekuna) w celu scharakteryzowania zasad planowania zajęć, ustalania celów pracy, ustalanie metod i form pracy ukierunkowanych na osiągnięcie celów, sposobów wykorzystywanych metod nauczania innowacyjnego oraz stosowania nowoczesnych środków dydaktycznych,
2. uczestniczenie w posiedzeniach rady pedagogicznej, rady rodziców/rady szkoły,
3. uczestniczenie w spotkaniach i konsultacjach z rodzicami uczniów w celu scharakteryzowania zasad prowadzenia podobnych spotkań oraz określenia trudności, z jakimi w takich kontaktach spotykają się nauczyciele,
4. wspieranie nauczyciela w prowadzeniu zajęć oraz wykonywanie poleceń dotyczących opracowania pomocy dydaktycznych, kontrolowania zeszytów przedmiotowych i zeszytów ćwiczeń, sprawdzania testów i sprawdzianów,
5. proponowanie ocen dla uczniów z uwzględnieniem konieczności wykazania się wiedzą o roli i funkcji oceny,
6. opracowywanie scenariuszy i konspektów zajęć oraz planów metodycznych,
7. samodzielne prowadzenie zajęć z uwzględnieniem wiedzy o etapie rozwojowym i możliwościach poznawczych uczniów,
8. dokonywanie ewaluacji każdych prowadzonych przez siebie zajęć z uczniami.

Wymienione zadania stanowią podstawowe czynności studenta przygotowującego się do pracy w zawodzie nauczycielskim. Ich znaczenie w kontekście dążenia do rozwijania kompetencji pedagogicznych i wzmacniania cech pożądanых od nauczycieli będzie dostrzegalne dopiero pod warunkiem wysokiego poziomu zaangażowania ze strony opiekuna praktyk. **Rekomendowanym działaniem jest zobowiązanie nauczyciela-opiekuna do weryfikowania i oce-**

niania stopnia i jakości wykonywania poszczególnych zadań pod kątem wykorzystania umiejętności wpisujących się pięć obszarów pożądaných kompetencji (zob. rozdz. 1.2.). Ocena zadań niezwiązanych z opracowywaniem scenariuszy zajęć oraz prowadzenia lekcji jest w praktyce często bagatelizowana. Tymczasem nierzadko są to czynności, których opanowanie sprzyja rozwijania u studentów umiejętności niezbędnych do samodzielności w pracy dydaktycznej, opiekuńczej i wychowawczej.

Programy praktyk dla studentów zdobywających doświadczenie w szkole zwykle określają zakres zadań, praw i obowiązków studentów i nauczycieli (opiekunów). Brakuje w nich jednak szczegółowego wskazania, co i w jaki sposób powinno podlegać ocenie dokonywanej w celu zaliczenia praktyk. W oparciu o wcześniejsze rozważania stwierdza się, że każde z zadań realizowanych przez studenta-praktykanta powinno być oceniane pod kątem wykorzystywania umiejętności składających się na kompetencje pragmatyczne, kompetencje współdziałania, kompetencje komunikacyjne, kompetencje kreatywne i kompetencje informatyczno-medialne. W celu ułatwienia opiekunom czynności oceniających studenci przystępujący do realizacji praktyk powinni być wyposażeni w odpowiednie arkusze oceny (wzór arkusza oceny można znaleźć w publikacji pt. Program praktyk pedagogicznych opracowanej w ramach projektu Praktyki pedagogiczne drogą do innowacyjnego szkolnictwa).

Ocena zamieszczona w arkuszu wypełnionym przez opiekunów praktyk to przede wszystkim informacja zwrotna dla studenta – od niej należy uzależnić kolejne kroki podejmowane w związku z przygotowaniem się do zawodu nauczyciela. W związku z tym zaleca się, aby nauczyciele (opiekunowie) oprócz wskazania stopnia i jakości wywiązania się studenta z powierzonych zadań dbali także o udzielenie mu wskazówek dotyczących możliwości związanych z uzupełnieniem braków i wyrównania deficytów w wiedzy i umiejętnościach. Dzięki temu studenci będą wiedzieli, jaką pracę muszą wykonać przed podjęciem pracy w szkole.

Zrozumienie znaczenia zadań szkoły oraz kompetencji, jakich współczesna szkoła oczekuje od nauczycieli już na etapie realizowania kursu przygoto-

wania pedagogicznego jest istotne ze względu na fakt, iż jest absolwent uczelni wyższej nie zwykle nie ma czasu na opanowanie podstawowych umiejętności już po rozpoczęciu kariery nauczycielskiej. Wówczas bowiem oczekuje się od niego nie tylko wysoko rozwiniętych kompetencji pedagogicznych i umiejętności efektywnej pracy z uczniami określonego etapu kształcenia, ale także pełnej znajomości realiów pracy w szkole oraz wiedzy z zakresu kreowania ścieżki własnej kariery zawodowej. Wiadomości dotyczące tych aspektów praktycznego przygotowania studentów realizujących kurs przygotowania pedagogicznego stanowią przedmiot rozważań zamieszczonych w rozdz. 2.

Analiza programów praktyk zawodowych dla studentów przygotowujących się do wykonywania zawodu nauczyciela pozwala stwierdzić, że główny ciężar kładzie się na kwestie związane z organizacją i realizacją procesu nauczania. Kwestie te mają duże znaczenie w kontekście optymalnego wywiązywania się z obowiązków zawodowych w przyszłości, dlatego poświęcono mu odrębną publikację opracowaną w ramach projektu Praktyki pedagogiczne drogą do innowacyjnego szkolnictwa (zob. *Rekomendacje w zakresie teoretycznego przygotowania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela*).

Równie istotne, a zwykle pomijane, wydają się natomiast kwestie dotyczące praktycznych aspektów wykonywania zawodu, takich jak funkcjonowanie w systemie oświaty zakładające realizowanie ścieżki własnej kariery zawodowej czy samokształcenia i doskonalenia. Zagadnienia te mają bardzo duże znaczenie o charakterze praktycznym – okazuje się bowiem, że absolwenci uczelni wyższych zwykle są doskonale przygotowani do pracy pod względem merytorycznym oraz mają świadomość kierunków rozwijania kompetencji osobistych, jednak zupełnie nie odnajdują się w rzeczywistości i procedurach funkcjonowania w szkole. Obowiązek wdrożenia ich w obowiązujące reguły przenosi się na nauczycieli pełniących funkcje opiekunów staży. Tymczasem konieczne jest dostrzeżenie, że nie wszyscy początkujący nauczyciele od chwili zatrudnienia realizują staż na kolejny stopień awansu zawodowego – często bowiem ich zatrudnienie rozpoczyna się po terminie

uprawnającym do jego rozpoczęcia¹. Dla takich nauczycieli dyrektor szkoły nie powołuje opiekuna.

Ze względu na istotność przywołanych aspektów pracy w systemie oświaty, niniejszy rozdział zostanie poświęcony omówieniu najważniejszych zagadnień i przedstawieniu rekomendacji w zakresie tak rozumianego praktycznego przygotowania studentów do podjęcia pracy w zawodzie nauczyciela.

2.1. Karta Nauczyciela i ustawa o systemie oświaty – podstawowe akty prawa dla nauczycieli

Karta Nauczyciela jest ustawą ustanawiającą pragmatykę zawodową nauczycieli, dla których stosuje się odrębne regulacje zawodowe niż dla pozostałych grup pracowniczych. Do najważniejszych zagadnień regulowanych przez Kartę Nauczyciela należą²:

1. wymagania kwalifikacyjne,
2. obowiązki nauczycieli,
3. awans zawodowy nauczycieli,
4. zasady nawiązywania i rozwiązywania stosunku pracy,
5. warunki wynagradzania,
6. zasady przyznawania nagród i odznaczeń,
7. zakres uprawnień socjalnych,
8. zasady udzielania urlopów,
9. zasady finansowania doskonalenia i doskonalenia nauczycieli,
10. odpowiedzialność dyscyplinarna.

Przepisy Karty Nauczyciela są całości stosowane dla nauczycieli publicznych przedszkoli, szkół i placówek oraz zakładów kształcenia i placówek doskonalenia nauczycieli funkcjonujących w oparciu o ustawę o systemie oświaty, a także zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich oraz niektórych ośrodkach diagnostyczno-konsultacyjnych. Oznacza to, że przepisy ustawy nie mają zastosowania w odniesieniu do regulacji zatrudnienia nauczycieli

¹ Nauczyciel rozpoczyna staż z początkiem roku szkolnego, nie później jednak niż w ciągu 14 dni od dnia rozpoczęcia zajęć (art. 9d ust. 1 ustawy z 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela Dz.U. z 2014 r., poz. 191).

² A. Balicki, M. Pyter, *Leksykon prawa oświatowego i prawa o szkolnictwie wyższym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2014.

pracujących np. w przedszkolach i szkołach niepublicznych. Studenci jeszcze przed rozpoczęciem pracy zawodowej muszą wiedzieć, że przepisy Karty Nauczyciela tylko w ograniczonym zakresie są stosowane dla³:

1. nauczycieli zatrudnionych na stanowiskach nienauczycielskich, lecz wymagających kwalifikacji pedagogicznych w urzędach organów administracji rządowej, kuratoriach oświaty i specjalistycznych jednostkach nadzoru, centralnej komisji egzaminacyjnej i okręgowych komisjach egzaminacyjnych, organach sprawujących nadzór nad zakładami poprawczymi, schroniskami dla nieletnich, rodzinnych ośrodkach diagnostyczno-konsultacyjnych i w szkołach przy zakładach karnych,
2. nauczycieli zatrudnionych w publicznych szkołach i szkolnych punktach konsultacyjnych funkcjonujących przy przedstawicielstwach wojskowych,
3. nauczycieli zatrudnionych w placówkach publicznych prowadzonych przez inne osoby prawne lub fizyczne niż jednostki samorządu terytorialnego,
4. nauczycieli zatrudnionych w niepublicznych szkołach o uprawnieniach szkół publicznych,
5. nauczycieli, którzy zostali urlopowani do pracy związkowej,
6. zatrudnieni poza placówkami oświatowymi instruktorzy praktycznej nauki zawodu posiadający kwalifikacje wymagane od nauczycieli i wykonujący pracę dydaktyczno-wychowawczą w wymiarze przewidzianym dla nauczycieli,
7. nauczyciele zatrudnieni w Ochotniczych Hufcach Pracy.

Koniecznym do przedłożenia studentom zagadnieniem jest wyjaśnienie, w stosunku do których nauczycieli stosowane są w praktyce przepisy Karty Nauczyciela. Opiekunowie praktyk w ramach praktycznego przygotowania studentów powinni dokonać szczegółowego omówienia art. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (tj. Dz.U. z 2014 r. poz. 191), w którym wymienia się, którzy nauczyciele, wychowawcy i inni pracownicy pedagogiczni są objęci regulacjami Karty Nauczyciela. Studenci muszą wiedzieć przede wszystkim, że:

³ Ibidem.

1. pełne zastosowanie Karty Nauczyciela dotyczy tylko nauczycieli zatrudnionych w co najmniej połowie obowiązkowego wymiaru zajęć w przedszkolach i szkołach publicznych,
2. dla nauczycieli zatrudnionych w szkołach niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych w co najmniej połowie obowiązkowego wymiaru zajęć stosuje się regulacje o wykształceniu i wymaganiach kwalifikacyjnych, awansie zawodowym, udziale w doskonaleniu zawodowym, wygaśnięciu stosunku pracy z mocy prawa i odpowiedzialności dyscyplinarnej,
3. przepisom Karty Nauczyciela niezależnie od wymiaru zatrudnienia nie podlegają w żadnym razie nauczyciele zatrudnieni w placówkach niepublicznych nieposiadających uprawnień szkół publicznych.

Rekomendowane działanie ma na celu uświadomić studentom, że zakres ich praw i obowiązków zawodowych w praktyce może odbiegać od tych, które są określone w ustawie regulującej prawa pracownicze nauczycieli. Studenci już na etapie realizacji kursu przygotowania pedagogicznego muszą bowiem wiedzieć, że tzw. przywileje nauczycielskie nie mają charakteru uniwersalnego i nie są stosowane w odniesieniu do wszystkich pracowników systemu oświaty. Absolwentom uczelni wyższych często brakuje szczegółowej wiedzy w tym zakresie.

Drugim aktem prawnym, z którym należy zapoznać studentów realizujących praktyki nauczycielskie jest ustawa o systemie oświaty. Jest to ustawa regulująca kwestie prawne dotyczące funkcjonowania systemu oświaty. Do najważniejszych kwestii poruszanych w tym akcie prawnym należą⁴:

1. rodzaje i typy szkół,
2. zasady działania Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i okręgowych komisji egzaminacyjnych,
3. zasady realizowania i egzekwowania obowiązku szkolnego i obowiązku nauki,
4. zasady organizacji kształcenia, wychowania i opieki w placówkach oświatowych,

⁴ Ibidem.

5. zasady finansowania szkół i placówek,
6. zasady udzielania pomocy materialnej dla uczniów.

Studenci w szczególności powinni zostać zapoznani z określonymi w ustawie zasadami organizacji kształcenia, wychowania i opieki – wynika to m.in. z faktu, iż na przestrzeni ostatnich dwóch lat ustawa o systemie oświaty została poddana kilku ważnym nowelizacjom (będącym wynikiem m.in. uznania jej przez Trybunał Konstytucyjny za częściowo niezgodną z Konstytucją RP⁵). Do najważniejszych należą zmiany dotyczące podręczników oraz programów nauczania realizowanych na poszczególnych etapach kształcenia – od września 2014 roku nie obowiązują już bowiem odrębne akty prawne (rozporządzenia), w których te kwestie byłyby regulowane. **Rekomenduje się, aby studenci realizujący praktyki w placówkach szkolnych byli zobowiązani przez opiekunów praktyk do zapoznania się z rozdz. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tj. Dz.U. 2004 r. nr 256 poz. 2572 ze zm.), w którym określone zostały zasady zarządzania szkołami i placówkami publicznymi z uwzględnieniem kwestii kluczowych w pracy nauczyciela, tj:**

1. procedury dopuszczania do użytku szkolnego wychowania przedszkolnego i programów nauczania,
2. stosowania przez nauczycieli podręczników, materiałów edukacyjnych i materiałów ćwiczeniowych.

Wiadomości te są niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania nauczyciela w systemie kształcenia szkolnego ze względu na fakt, iż przepisy te uległy zmianie w stosunkowo nieodległym okresie, co może prowadzić do braku świadomości, iż nie obowiązują już zasady dowolności wyboru podręcznika czy programu nauczania, a także że niektóre przepisy do ustanowienia których delegowany był minister edukacji narodowej, zostały uchylone.

2.2. Awans zawodowy – ścieżka kariery nauczyciela

Regulacje dotyczące awansu zawodowego nauczycieli są określone w rozdziale 3a ustawy Karta Nauczyciela oraz w aktach wykonawczych. Kwestie związane z konkretnymi wymaganiami stawianymi przed nauczycielami ubiegający-

⁵ Ibidem.

mi się o poszczególne stopnie awansu rzadko są omawiane podczas praktyk pedagogicznych. Wydaje się natomiast, że są one ważnym zagadnieniem dla osób podejmujących decyzje o ścieżce rozpoczynanej kariery zawodowej. Od stopnia awansu uzależnione są bowiem zarobki, a także rodzaj umowy pracę, co ma zasadnicze znaczenie w kontekście sytuacji zawodowej każdej osoby zatrudnionej.

Stopień awansu zawodowego jest nadawany⁶:

1. nauczycielowi stażyscie stopień nauczyciela kontraktowego przez dyrektora szkoły,
2. nauczycielowi kontraktowemu stopień nauczyciela mianowanego przez organ prowadzący szkołę,
3. nauczycielowi mianowanemu stopień nauczyciela dyplomowanego przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny.

Uzyskanie kolejnego stopnia awansu zawodowego zawsze wymaga zrealizowania stażu, którego długość jest uzależniona od stopnia, o który ubiega się nauczyciel, są to:

1. dla nauczycieli starających się o stopień nauczyciela kontraktowego – 9 miesięcy,
2. dla nauczycieli ubiegających się o stopień nauczyciela mianowanego i stopień nauczyciela dyplomowanego – 2 lata i 9 miesięcy.

Informacje te są powszechnie dostępne, jednak studenci przed rozpoczęciem pracy w szkole rzadko je posiadają. Tym bardziej więc nie mają oni świadomości, że Karta Nauczyciela przewiduje możliwość skrócenia stażu dla osób legitymujących się stopniem naukowym doktora. Nauczyciel kontraktowy i nauczyciel mianowany, którzy uzyskali stopień nauczyciela kontraktowego jako nauczyciele akademicy legitymujący się co najmniej trzyletnim stażem pracy w szkole wyższej lub posiadający co najmniej pięcioletni staż pracy i znaczący dorobek zawodowy mają szanse na skrócenie stażu o rok, tj. do jednego roku i dziewięciu miesięcy. Taka wiedza jest szczególnie istotna dla studentów wykazujących się szczególnymi osiągnięciami i planujących rozpoczęcie studiów trzeciego stopnia oraz realizowanie kariery akademickiej.

⁶ Ibidem.

Posiadając informacje o możliwości skrócenia ścieżki awansu zawodowego po uzyskaniu tytułu doktora będą oni chętniej rozważali ewentualne podjęcie pracy w systemie oświaty.

Akty prawa oświatowego wskazują na konkretne zadania i umiejętności, jakie kandydaci na kolejny stopień awansu zawodowego muszą realizować i pozyskiwać w trakcie trwania stażu. Wiedza ta zasadniczo nie jest przekazywana w trakcie realizowania praktyk zawodowych. Jest ona jednak bardzo istotna, ponieważ wpływa na stosunek do pracy i motywuje do zaangażowania w wykonywane obowiązki. Kwestie te są szczegółowo regulowane przez rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2013 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (Dz.U. z 2013 r. poz. 393).

Nauczyciel stażysta w trakcie odbywania stażu na nauczyciela kontraktowego powinien przede wszystkim:

1. poznawać organizację, zadania i zasady funkcjonowania szkoły z uwzględnieniem:
 - przepisów związanych z funkcjonowaniem szkoły,
 - sposobów prowadzenia dokumentacji obowiązującej w szkole,
 - przepisów dotyczących zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków nauki i pracy;
2. uczestniczyć w zajęciach prowadzonych przez opiekuna stażu lub innych nauczycieli, w wymiarze co najmniej jednej godziny zajęć w miesiącu, a także omawiać z prowadzącym obserwowane zajęcia,
3. prowadzić zajęcia z uczniami, w obecności opiekuna stażu lub dyrektora szkoły, w wymiarze co najmniej jednej godziny zajęć w miesiącu, a także omawiać je z osobą, w obecności której zajęcia zostały przeprowadzone,
4. uczestniczyć w wewnątrzszkolnych formach doskonalenia zawodowego nauczycieli.

Uzyskanie stopnia nauczyciela kontraktowego będzie możliwe pod warunkiem znajomości organizacji, zadań i zasad funkcjonowania szkoły, w której nauczyciel odbywał staż, umiejętności prowadzenia zajęć w sposób zapewniający

właściwą realizację statutowych zadań szkoły, znajomości środowiska uczniów, ich problemów oraz umiejętności współpracy ze środowiskiem uczniów oraz umiejętności omawiania prowadzonych i obserwowanych zajęć⁷.

Nauczyciel kontraktowy w trakcie odbywania stażu na stopień nauczyciela mianowanego powinien przede wszystkim:

1. uczestniczyć związanych z realizacją zadań dydaktycznych, wychowawczych, opiekuńczych lub innych wynikających ze statutu szkoły oraz potrzeb szkoły i środowiska lokalnego,
2. pogłębiać wiedzę i umiejętności zawodowe (samodzielnie lub przez udział w różnych formach kształcenia ustawicznego),
3. poznawać przepisy dotyczące systemu oświaty z uwzględnieniem specyfiki typu i rodzaju szkoły, w której odbywa staż.

Uzyskanie stopnia nauczyciela mianowanego będzie możliwe pod warunkiem opanowania umiejętności organizacji i doskonalenia warsztatu pracy, dokonywania ewaluacji własnych działań, a także oceniania ich skuteczności i dokonywania zmian w tych działaniach, umiejętności uwzględniania w pracy indywidualnych potrzeb rozwojowych uczniów, problematyki środowiska lokalnego oraz współczesnych problemów społecznych i cywilizacyjnych, umiejętności wykorzystywania w ramach realizowanych zadań technologii informacyjnej i komunikacyjnej, umiejętności zastosowania w rozwiązywaniu problemów związanych z zakresem realizowanych zadań wiedzy z zakresu psychologii, pedagogiki i dydaktyki oraz ogólnych zagadnień z zakresu oświaty, pomocy społecznej lub postępowania w sprawach nieletnich oraz umiejętności posługiwania się przepisami dotyczącymi systemu oświaty, pomocy społecznej lub postępowania w sprawach nieletnich w zakresie funkcjonowania szkoły⁸.

Nauczyciel mianowany w trakcie odbywania stażu na stopień nauczyciela dyplomowanego powinien przede wszystkim:

1. podejmować działania ukierunkowane na doskonalenie warsztatu i metod pracy, w tym doskonalenie umiejętności stosowania technologii informacyjnej i komunikacyjnej,

⁷ § 6 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2013 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (Dz.U. z 2013 r. poz. 393).

⁸ § 7 Dz.U. z 2013 r. poz. 393.

2. realizować zadania służące podniesieniu jakości pracy szkoły,
3. pogłębiać wiedzę i umiejętności ukierunkowane na własny rozwój oraz na podniesienie jakości pracy szkoły, samodzielnie lub przez udział w kształceniu ustawicznym.

Uzyskanie stopnia nauczyciela dyplomowanego będzie możliwe pod warunkiem uzyskania pozytywnych efektów w pracy dydaktycznej, wychowawczej i/lub opiekuńczej wskutek wdrożenia działań ukierunkowanych na doskonalenie pracy własnej i podniesienie jakości pracy szkoły, wykorzystywania w bieżącej pracy technologii informacyjnej i komunikacyjnej, umiejętności dzielenia się wiedzą i doświadczeniem z innymi nauczycielami, umiejętności związane z rozpoznawaniem i rozwiązywaniem problemów edukacyjnych, wychowawczych lub innych, z uwzględnieniem specyfiki typu i rodzaju szkoły⁹. Ponadto awans uzależniony jest od realizacji co najmniej trzech z następujących zadań:

1. opracowania i wdrożenia programu działań edukacyjnych, wychowawczych, opiekuńczych lub innych związanych odpowiednio z oświatą, pomocą społeczną lub postępowaniem w sprawach nieletnich,
2. wykonywania zadań doradcy metodycznego, egzaminatora okręgowej komisji egzaminacyjnej, eksperta komisji kwalifikacyjnej lub egzaminacyjnej dla nauczycieli ubiegających się o awans zawodowy, rzeczoznawcy do spraw podręczników,
3. poszerzenia zakresu działań szkoły, przede wszystkim dotyczących zadań dydaktycznych, wychowawczych lub opiekuńczych,
4. nabycia umiejętności posługiwania się językiem obcym na poziomie zaawansowanym, w przypadku nauczycieli języków obcych - uzyskanie umiejętności posługiwania się drugim językiem obcym na poziomie zaawansowanym,
5. wykonywania zadań na rzecz oświaty, pomocy społecznej lub postępowania w sprawach nieletnich we współpracy z innymi osobami, instytucjami samorządowymi lub innymi podmiotami,

⁹ § 8 Dz.U. z 2013 r. poz. 393.

6. uzyskania innych znaczących osiągnięć w dotychczasowej pracy zawodowej.

Zakres informacji dotyczących wymagań, jakie stawia się przed nauczycielami ubiegającymi się o kolejny stopień awansu zawodowego jest na tyle szeroki i szczegółowy, że rekomendowanym działaniem jest umożliwienie studentom zapoznania się z nim już na etapie realizacji kursu przygotowania pedagogicznego. W związku z tym zaleca się, aby w ramach odbywanego stażu w szkole studenci zostali zapoznani z regulacjami obowiązującego rozporządzenia w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli. Istotne jest także samo przygotowywanie studentów do konieczności bieżącego zapoznawania się z aktami prawnymi, które stosunkowo często ulegają nowelizacjom. Umiejętność ta będzie ważna w całym życiu zawodowym przyszłych nauczycieli.

2.3. Ocena pracy nauczyciela

Praca każdego nauczyciela zatrudnionego w szkole podlega ocenie na podstawie art. 6a oraz art. 9c ustawy Karta Nauczyciela. Uzyskanie pozytywnej oceny jest niezbędne w przypadku ubiegania się o kolejny stopień awansu zawodowego. Należy jednak pamiętać, że negatywna ocena, niezależnie od planów związanych ze ścieżką awansu, może skutkować rozwiązaniem stosunku pracy z nauczycielem¹⁰. W celu rozróżnienia oceny dokonywanej na potrzeby analizy jakości pracy oraz analizy dorobku nauczyciela ubiegającego się o kolejny stopień awansu, w Karcie Nauczyciela dokonuje się rozróżnienia na ocenę pracy nauczyciela (art. 6a ustawy), gdzie możliwe jest uzyskanie oceny wyróżniającej, dobrej lub negatywnej, oraz ocenę dorobku pracy nauczyciela (art. 9c ustawy), gdzie możliwe jest uzyskanie oceny pozytywnej lub negatywnej.

Z inicjatywą o dokonanie oceny pracy nauczyciela mogą wystąpić: sam nauczyciel, organ sprawujący nadzór pedagogiczny, organ prowadzący szkołę, rada szkoły lub rada rodziców. Dyrektor szkoły ma obowiązek dokonać oce-

¹⁰ P. Gąsiorek, *Rozwiązanie stosunku pracy z nauczycielem*, wyd. wyd. ABC a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2013.

ny pracy nauczyciela w okresie do trzech miesięcy od dnia złożenia wniosku o jej przeprowadzenie¹¹. Oceny pracy nauczyciela można dokonać w każdym czasie, ale nie częściej niż po upływie jednego roku od dokonania poprzedniej oceny. Szczegółowe zasady i kryteria oceny pracy nauczycieli zostały określone w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2012 r. w sprawie kryteriów i trybu dokonywania oceny pracy nauczyciela, trybu postępowania odwoławczego oraz składu i sposobu powoływania zespołu oceniającego (Dz.U. z 2012 r. poz. 1538). Zgodnie z rozporządzeniem ocena powinna uwzględniać przede wszystkim¹²:

1. poprawność merytoryczną oraz metodyczną prowadzonych zajęć,
2. prawidłowość realizacji innych zadań nauczyciela wynikających ze statutu szkoły,
3. kulturę i poprawność językową nauczyciela,
4. pobudzanie inicjatywy uczniów,
5. zachowanie właściwej dyscypliny na zajęciach,
6. zaangażowanie zawodowe nauczyciela,
7. aktywność nauczyciela w doskonaleniu zawodowym i samokształceniu,
8. działania podejmowane przez nauczyciela w zakresie wspomagania wszechstronnego rozwoju uczniów z uwzględnieniem ich indywidualnych potrzeb i możliwości,
9. przestrzeganie porządku pracy.

W ramach przekazywania wiedzy na temat zasad i kryteriów oceniania nauczycieli nauczyciel powinien uświadomić praktykantowi, że dokonując oceny dyrektor szkoły może zasięgać opinii samorządu uczniowskiego oraz rady rodziców. Warto jednak zastrzec przy tym, że dyrektor nie ma obowiązku kierowania się tymi opiniami, powinien jednak potraktować je jako cenną wskazówkę. Jednocześnie każdy nauczyciel powinien pamiętać, że ma prawo wglądu do opinii wydanych przez uprawnione organy. Może to okazać się istotne w przypadku odwoływania się nauczyciela od wystawionej lub zaproponowanej przez dyrektora oceny¹³. Istotna jest bowiem wiedza, że oceniany

¹¹ art. 6a ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (tj. Dz.U. z 2014 r. poz. 191),

¹² A. Balicki, M. Pyter, *Leksykon prawa oświatowego i prawa o szkolnictwie wyższym*, op. cit.

¹³ Ibidem.

nauczyciel jest uprawniony do zapoznania się z projektem oceny oraz do złożenia odpowiednich uwag i zastrzeżeń jej dotyczących. Dyrektor szkoły nie ma obowiązku uwzględnienia uwag zgłoszonych przez nauczyciela, ale mogą mieć one znaczenie w przypadku odwołania, będą bowiem wskazywały, że nauczyciel informował, iż nie zgadza się z opinią oceniającego go dyrektora i dążył do wyjaśnienia niezgodności.

Przedstawione zagadnienia pozwalają na wyprowadzenie wniosku, iż nieznajomość zasad dotyczących oceniania pracy i dorobku zawodowego nauczyciela może okazać się szkodliwa i pociągać za sobą negatywne skutki. W związku z tym zalecane jest, aby opiekunowie praktyk zapoznawali studentów z kryteriami oceny pracy nauczyciela dbając przy tym o szczegółowe wyjaśnienie praktycznej weryfikacji wypełniania każdego z nich. W tym celu studentom należy przedłożyć treść aktualnego rozporządzenia i przeprowadzić rozmowę na temat poszczególnych kryteriów.

2.4. Dokumentacja przebiegu nauczania

Wszyscy nauczyciele przedszkoli oraz szkół publicznych są zobowiązani do prowadzenia dokumentacji przebiegu nauczania właściwej dla rodzaju placówki, w której wykonują obowiązki nauczycielskie. Obecnie obowiązujące zasady prowadzenia dokumentacji zostały wprowadzone rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 sierpnia 2014 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. z 2014 r. poz. 1170). Nauczyciele zasady postępowania z dokumentami szkolnymi zwykle poznają po zatrudnieniu w szkole i wyznaczeniu dla nich opiekunów staży. Konieczność zapoznawania ich z elementarnymi zasadami prowadzenia dokumentacji stanowi znaczącą uciążliwość dla tychże opiekunów, gdyż wymaga poświęcenia dużej ilości czasu – najpierw na zapoznanie studenta z przepisami prawa, a następnie na sprawdzanie poprawności uzupełniania dokumentacji.

Podstawowym rodzajem dokumentacji prowadzonej przez nauczycieli są dzienniki lekcyjne. Do dziennika wpisuje się dane osobowe uczniów oraz dane

kontaktowe do rodziców lub opiekunów (nie dotyczy to szkół dla dorosłych).
W dzienniku lekcyjnym zawsze odnotowuje się:

1. obecność uczniów na zajęciach oraz liczbę godzin usprawiedliwionych i nieobecności nieusprawiedliwionych,
2. tematy przeprowadzonych zajęć edukacyjnych,
3. oceny bieżące, śródroczne, roczne,
4. oceny klasyfikacyjne (w tym ocenę klasyfikacyjną z zachowania).

Do prowadzenia dzienników zobowiązani są również zatrudnieni w szkole specjaliści, czyli psycholog, pedagog, logopeda, doradca zawodowy czy terapeuta pedagogiczny – wpisują oni tygodniowy plan prowadzonych przez siebie zajęć oraz wymienia zajęcia i czynności przeprowadzone w każdym z poszczególnych dni (uwzględnia się tu również informacje o kontaktach z osobami i instytucjami, z którymi specjalista współdziała przy wykonywaniu zadań, imiona i nazwiska uczniów objętych różnymi formami pomocy, w szczególności pomocą psychologiczno-pedagogiczną).

Oprócz dzienników w szkole prowadzone są:

1. arkusze ocen, które wypełnia się na podstawie danych zwartych w dziennikach lekcyjnych czy protokołach (np. egzaminów kwalifikacyjnych i poprawkowych, sprawdzianów wiadomości i umiejętności i in.),
2. indywidualną teczkę zawierającą dokumentację nadań i czynności uzupełniających (dla uczniów objętych pomocą psychologiczną).

Zgodnie z rozporządzeniem do dokumentacji przebiegu nauczania zalicza się również uchwały rady pedagogicznej dotyczące klasyfikowania i promowania uczniów oraz ukończenia szkoły, przedłużenia okresu nauki uczniowi niepełnosprawnemu czy skrócenia okresu nauki. Oprócz uchwał rady pedagogicznej gromadzone są także zezwolenia dyrektora szkoły na indywidualny program lub tok nauki, spełnianie obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki poza szkołą. Ponadto w każdej szkole muszą być przechowywane wszystkie pisemne prace kontrolne i egzaminacyjne słuchaczy szkół dla dorosłych do czasu ukończenia lub opuszczenia przez nich szkoły oraz zaświadczenia o przebiegu nauczania.

Informowanie studentów o wymaganiach związanych z prowadzeniem dokumentacji przebiegu nauczania jest konieczne, ponieważ pozwala przygotować ich na to, że w pracy zawodowej spotkają się z szeregiem obowiązków o charakterze biurokratycznym. Prawidłowe wywiązywanie się z tych obowiązków jest niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania szkoły. Realizacja przez opiekunów praktyk zalecenia, aby w czasie praktyk studenci mieli możliwość pracowania z dokumentacją, będzie sprzyjała przygotowaniu ich do wypełniania formalności po podjęciu pracy w szkole, bez konieczności poświęcania na takie czynności czasu przez osobę wyznaczoną przez dyrektora szkoły na opiekuna praktyk.

Wskazówki i zalecenia omówione w niniejszym rozdziale publikacji pozwalają na wyprowadzenie wniosku, że opiekun stażystów ponosi największy ciężar odpowiedzialności za właściwe przygotowanie studentów do podjęcia pracy na stanowisku nauczycielskim. Zajęcia z zakresu dydaktyki i metodyki nauczania są istotne, ale zawsze będą miały wyłącznie wymiar teoretyczny. W związku z tym w kolejnym rozdziale rekomendacji dotyczących praktycznego przygotowania studentów omówione zostały najważniejsze zalecenia dotyczące obowiązków nauczycieli pełniących funkcje opiekunów praktyk. W rozdziale trzecim podjęto również zagadnienia związane z zasadami zaliczania praktyk, które muszą być uwzględniane przez opiekunów zobowiązanych do dokonania oceny działań praktycznych studentów.

Zalecenia dotyczące obowiązków opiekunów praktyk z ramienia szkoły, w której są one realizowane stanowią wynik analizy opinii pozyskanych w trakcie trwania projektu *Praktyki pedagogiczne drogą do innowacyjnego szkolnictwa*, a także informacji pochodzących z przeprowadzonej analizy *desk-research*. Rekomendacje odnoszące się do zasad ewaluacji i oceny zrealizowanych praktyk mają na celu wskazanie, jak ważną rolę odgrywa udzielenie studentowi rzetelnej, obiektywnej i wieloaspektowej informacji zwrotnej na temat jego wiedzy oraz umiejętności. Uwzględnienie wypracowanych wniosków i zaleceń podczas realizacji zajęć służących praktycznemu przygotowaniu studentów pozwoli podnieść skuteczność kursów przygotowania pedagogicznego, a tym samym pozytywnie wpłynie na samodzielność nauczycieli rozpoczynających pierwszą pracę w szkole.

3.1. Zadania opiekuna praktyk z ramienia placówki oświatowej

Jednym z kluczowych problemów wpływających na nieskuteczność realizowanych w szkołach i placówkach praktyk pedagogicznych jest rozbieżność między oczekiwaniami uczelni a zadaniami realizowanymi przez nauczycieli pełniących funkcję opiekuna.

Studenci podczas zajęć teoretycznych realizowanych w ramach przedmiotów związanych z dydaktyką i metodyką nauczania zdobywają szeroką i dogłębną wiedzę odwołującą się do najnowszych osiągnięć pedagogiki i psychologii w procesach nauczania. Na etapie przygotowania praktycznego okazuje się na-

tomiast, że nie mają realnych możliwości wykorzystania jej. Nauczyciele-opiekunowie mają bowiem własny pogląd na to, jak powinny przebiegać praktyki i konsekwentnie go realizują. Obserwuje się dwa typy skutków takich zachowań. Pierwszym z nich jest niezadowolające opiekuna działanie studenta, który wykonując obowiązki w odwołaniu do wiedzy i zaleceń wyniesionych z uczelni realizuje nowoczesną wizję nauczania przedmiotu, często odbiegając w tym od oczekiwań nauczyciela. W takich przypadkach student otrzymuje ocenę, która jego zdaniem nie jest satysfakcjonująca, gdyż nie odnosi się do efektów, ale metod działania. Innym skutkiem jest natomiast podporządkowanie się studenta oczekiwaniom nauczyciela, co prowadzi do wyparcia osobistych przekonań na temat realizacji procesu nauczania i rezygnacji z wykorzystania zdobywanej wcześniej wiedzy i umiejętności. Podporządkowanie zwykle pozwala na uzyskanie wysokiej noty podsumowującej przebieg praktyk, jednak nie ma pewności co do tego, czy w rzeczywisty sposób odzwierciedla ona umiejętności praktykanta, czy raczej stanowi o spełnieniu oczekiwań nauczyciela-opiekuna.

W opinii studentów przygotowujących się do wykonywania zawodu nauczyciela największą wartość niosą za sobą praktyki, podczas których opiekun z ramienia placówki oświatowej, w której są realizowane, stawia wysokie wymagania i oczekiwania wobec praktykanta. Do najważniejszych oczekiwań studentów należą¹:

1. możliwość realizowania własnych metod nauczania uznanych za najbardziej adekwatne w konkretnej sytuacji dydaktycznej,
2. możliwość kompleksowego zapoznania się z dokumentacją szkolną i dokumentacją przebiegu nauczania realizowanego przez nauczyciela-opiekuna,
3. możliwość konsultowania się z innymi nauczycielami zatrudnionymi w szkole, w tym z nauczycielami innych przedmiotów,
4. możliwość uczestniczenia w posiedzeniach rad pedagogicznych,
5. możliwość uczestniczenia w zebraniach z rodzicami, a także – jeżeli rodzice wyrażą zgodę – w indywidualnych spotkaniach podczas których omawiane są przypadki konkretnych uczniów,

¹ Zob. K. Czekaj, E. Organiściak, R. Jaros, P. Krajewski, *Program praktyk pedagogicznych*, wyd. Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych, Łódź 2011.

6. swobodę w zwracaniu się do nauczyciela-opiekuna z prośbą o pomoc lub wskazówki odnoszące się do realizacji zadań dydaktycznych, opiekuńczych i wychowawczych,
7. uzyskiwanie od nauczyciela-opiekuna wiedzy z zakresu realizowania wychowawczych funkcji szkoły,

Przystawione oczekiwania studentów wyraźnie wskazują na potrzebę uczestniczenia w zaplanowanym procesie zdobywania doświadczenia praktycznego, które nie będzie ograniczało się do biernego prowadzenia zajęć oraz samodzielnego prowadzenia ich zgodnie z wytycznymi przedstawionymi przez nauczyciela-opiekuna. Powyższe pozwala na wyprowadzenie rekomendacji, aby opiekunowie praktyk szkolnych stosowali się do wytycznych przedstawianych w programie praktyk zaprojektowanym przez uczelnię, w której kształcą się studenci. Wymaga to nie tylko zapoznania się z tym programem, ale także nawiązania kontaktu z koordynatorem praktyk z ramienia uczelni, wyjaśnienia wszystkich potencjalnych wątpliwości oraz określenia, które z wymagań zdaniem nauczyciela nie mogą zostać wdrożone lub zrealizowane. Poznanie oczekiwań przedstawionych przez koordynatora umożliwi właściwe zaplanowanie harmonogramu praktyk oraz ustalić zakres zadań, praw i obowiązków praktykanta stanowiących podstawę do dokonania oceny. Zalecane jest również realizowanie czynności przewidzianych dla opiekunów w Programie praktyk pedagogicznych przygotowanym na potrzeby realizacji projektu Praktyki pedagogiczne drogą do innowacyjnego szkolnictwa, czyli:

1. informowanie studenta o celach i zasadach odbywania praktyk w wybranej placówce oświatowej,
2. systematyczne monitorowanie przebiegu praktyk i udzielanie studentowi informacji zwrotnej na temat stopnia i jakości wywiązania się z zadania,
3. wprowadzanie studenta w specyfikę funkcjonowania danej placówki,
4. umożliwienie studentowi zapoznania się z formami i zakresem współpracy z rodzicami, radą pedagogiczną i innymi organami wewnętrznymi szkoły,

5. umożliwienie studentowi uczestniczenia w zajęciach pozalekcyjnych (obowiązkowych i ponadobowiązkowych),
6. umożliwienie studentowi prowadzenia dokumentacji przebiegu nauczania,
7. zapoznanie studenta z najważniejszymi aktami prawa oświatowego, w szczególności tymi, które regulują zakres praw i obowiązków nauczycieli,
8. obserwowanie i ocenianie wszystkich zajęć prowadzonych przez studenta, z uwzględnieniem konieczności uzasadnienia dokonanej oceny.

Zastosowanie się przez nauczyciela-opiekuna do wymienionych zaleceń pozwoli zoptymalizować skuteczność praktyk i przełoży się na wysoką skuteczność realizacji praktycznego przygotowania studenta do podjęcia pracy w systemie oświaty.

Ostatnim wymienionym działaniem nauczyciela jest obserwowanie i ocenianie zajęć prowadzonych przez studenta. Ze względu na znaczenie tego aspektu praktyk, jego omówieniu poświęcono odrębny podrozdział.

3.2. Ewaluacja i ocena praktyk

Ewaluacja praktyk realizowanych przez studentów w placówce oświatowej powinna być rozumiana jako usystematyzowana kontrola i ocena ich przebiegu. W żadnym razie nie powinna ona ograniczać się do mechanicznego wypełniania dokumentacji dostarczanej do nauczyciela-opiekuna przez studenta. Innymi słowy – jeżeli do zadań opiekuna należy obserwowanie i ocenianie wszystkich zajęć prowadzonych przez studenta z uwzględnieniem konieczności uzasadnienia dokonanej oceny, to ewaluację praktyk trzeba traktować jako czynność trwającą w czasie, mającą charakter bieżący i systematyczny. Dzięki temu praktykant będzie miał możliwość podejmowania czynności korekcyjnych jeszcze w trakcie trwania praktyk, a tym samym – zdobywania i rozwijania kompetencji niezbędnych w pracy nauczyciela.

Nauczyciele pełniący funkcje opiekunów praktyk powinni uświadamiać sobie najważniejsze funkcje ewaluacji, czyli²:

² I. Górka, *Ewaluacja w zreformowanej szkole*, http://www.wychowawca.pl/miesiecznik_nowy/2005/02-

1. funkcję formatywną wyrażającą się dostarczaniem informacji zwrotnej na temat efektywności działań i metod studenta, ewaluacja formatywna powinna być prowadzona systematycznie przez cały okres realizowania praktyk, tak aby praktykant miał możliwość praktycznego wykorzystania uwag i wskazówek płynących ze strony opiekuna. Wypełnieniem funkcji formatywnej może być np. naprzemienne prowadzenie zajęć przez nauczyciela i studenta. Takie rozwiązanie pozwala studentowi naocznie przekonać się, w jaki sposób powinien wykonywać czynności, które zdaniem nauczyciela wymagają korekty;
2. funkcję konkluzywną odwołującą się do konieczności podsumowania końcowych efektów z wykorzystaniem dostarczonej przez praktykanta dokumentacji i formularzy służących ocenie. Należy pamiętać, że wypełnienie konkluzywnej funkcji ewaluacji jest także dokonanie samooceny przez praktykanta, który powinien przygotowywać się do przeprowadzania tzw. autoewaluacji;
3. funkcję psychologiczną ewaluacji wypełnia się poprzez działania uświadamiające studentowi posiadanej wiedzy umiejętności oraz przez wskazywanie braków i obszarów, które wymagają podjęcia działań rozwojowych. Ważne jest, aby realizując tę funkcję ewaluacji zwracać uwagę nie tylko na kwestie związane z realizacją procesu dydaktycznego, ale również działania wychowawcze i opiekuńcze. Ma to przygotować studenta do samodzielnego realizowania funkcji nauczyciela w systemie oświaty.

Omówione funkcje ewaluacji wskazują, jakie czynności powinni podejmować opiekunowie, aby dokonywana przez nich ocena służyła praktykantom jako źródło wiedzy na temat samego siebie i własnych umiejętności. Ważnym, ale często niedostatecznie omawianym problemem jest kwestia tzw. porażek pedagogicznych (dydaktycznych i wychowawczych) polegających na tym, że czynności nauczyciela okazują się nieskuteczne. Jeżeli problem nie będzie omówiony z nauczycielem-opiekunem, to student nie będzie wiedział, jakie błędy popełnił, co przełoży się na ich powtarzanie w przyszłości.

Systematyczna ewaluacja pracy praktykanta ułatwia nauczycielowi pełniącemu funkcję opiekuna dokonanie oceny końcowej, która powinna wyrażać się nie tylko wartościami liczbowymi, lecz również mieć formę opisową. Wartości liczbowe wskazują na stan rzeczy, ale nie umożliwiają poznania jego przyczyn. Dokonując oceny opisowej nauczyciel uświadamia studentowi jego mocne i słabe strony, a tym samym udziela wskazówek na temat działań, jakie powinny być podjęte w celu rozwijania i wzmacniania kompetencji niezbędnych w pracy nauczyciela.

Podobne czynności oceniające powinny być podjęte przez studenta realizującego praktyki. Istotnym aspektem jest umożliwienie mu wyrażenia opinii na temat przebiegu praktyk i współpracy z nauczycielem. Opinia studenta jest bowiem informacją dla koordynatora praktyk studenckich z ramienia uczelni, w której realizuje on kurs przygotowania pedagogicznego. Koordynator może na tej podstawie podjąć decyzję o dalszej współpracy z wybraną placówką oświatową, w tym o rezygnacji z delegowania studentów na praktyki, jeżeli okaże się, że zdaniem studentów przebieg praktyk nie zaspokajał potrzeb związanych z praktycznym przygotowaniem do podjęcia pracy w systemie szkolnictwa.

Powyższe pozwala na wypracowanie rekomendacji w zakresie systemu oceniania, jaki należy wdrażać w procesie ewaluacji i podsumowania przebiegu praktyk szkolnych realizowanych przez studentów. **Zaleca się, aby ocena studenta w odniesieniu do każdego z aspektów działania obejmowała:**

1. uwagi pozytywne,
2. uwagi negatywne,
3. sugestie zmian.

Dzięki trójczłonowemu omówieniu pracy studenta możliwe będzie pozyskanie pełnej i zobiektywizowanej wiedzy na temat jego rzeczywistych umiejętności, a także udzielenie mu wskazówek, których wykorzystanie w przyszłości pozwoli uniknąć powielania błędów. Trójczłonowość oceny warto zastosować przy ewaluacji bieżącej, podczas której nauczyciel powinien zwracać uwagę na:

1. nawiązywanie kontaktu z uczniami i sposób/sposoby pobudzania ich do aktywnego uczestniczenia w lekcji,

2. sposoby osiągnięcia celów dydaktycznych,
3. stosowanie adekwatnych do celów środków dydaktycznych,
4. innowacyjność warsztatu pracy nauczyciela-praktykanta,
5. budowanie autorytetu i egzekwowanie dyscypliny w klasie,
6. indywidualizacja pracy z uczniem,
7. ocenianie pracy uczniów i ewaluacja ich działań,
8. planowanie i organizowanie przebiegu lekcji,
9. przygotowanie do lekcji.

Zalecane jest, aby dokonanie podobnej oceny umożliwić praktykantowi hospитującemu lekcje prowadzone przez opiekuna. Prowadzenie tego rodzaju dokumentacji będzie on mógł traktować jako przydatne notatki, których wykorzystanie w przyszłości (zarówno w trakcie trwania praktyk, jak po ich zakończeniu w ramach samodzielnej pracy nauczycielskiej).

Nawiązując do skuteczności dokonywania oceny opisowej zaleca się, aby ocena końcowa miała dwojaki charakter – warto dokonać jej poprzez wartości liczbowe i w formie opisowej – tak jak zaproponowano to w *Programie praktyk pedagogicznych* opracowanym na potrzeby projektu *Praktyki pedagogiczne drogą do innowacyjnego szkolnictwa*. Ocenie należy poddać następujące aspekty:

1. znajomość prawa oświatowego, w szczególności ustaw: Karta Nauczyciela i Ustawa o systemie oświaty,
2. przygotowanie merytoryczne studenta do nauczania wybranego przedmiotu,
3. przekazywanie oraz odbieranie komunikatów werbalnych i niewerbalnych adekwatnie do ich przesłania,
4. umiejętność skutecznego przekazywania wiedzy przedmiotowej,
5. umiejętność komponowania procesu samodzielnego zdobywania wiedzy przez uczniów,
6. zdolność wzbudzania u uczniów zainteresowania tematem prowadzonych zajęć,
7. budowanie autorytetu wśród uczniów,

8. rozpoznawanie indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów w aspekcie dydaktycznym,
9. rozpoznawanie indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów w aspekcie wychowawczym,
10. umiejętność odpowiedniego reagowania w sytuacjach konfliktowych,
11. umiejętność natychmiastowego reagowania w sytuacjach zagrożeń,
12. kształcenie u uczniów postaw społecznych i obywatelskich,
13. umiejętność zachęcenia uczniów do zaangażowania w działalność pozalekcyjną i pozaszkolną,
14. przyjmowanie postawy, która może i powinna stanowić dla uczniów wzór do naśladowania,
15. stosowanie zasad etyki zawodowej nauczyciela,
16. dążenie do promowania w realizowanych działaniach wartości i norm postępowania powszechnie pożądanych,
17. umiejętność samodzielnego poszerzania wiedzy, samodoskonalenia i samokształcenia,
18. stosowanie innowacyjnych rozwiązań dydaktycznych,
19. wykorzystywanie multimedialnych środków dydaktycznych,
20. poprawność planowania i realizacji zajęć zgodnie z wcześniejszymi założeniami,
21. umiejętność prowadzenia ewaluacji pracy uczniów,
22. umiejętność ewaluowania własnej działalności edukacyjnej,
23. zdolność do dokonania krytycznej analizy efektów nauczania na podstawie wyników osiągniętych przez uczniów,
24. umiejętność samodzielnego i swobodnego nawiązywania kontaktów w środowisku zawodowym,
25. operowanie poprawnym językiem oraz umiejętność posługiwania się językiem specjalistycznym z danej dziedziny na poziomie dostosowanym do możliwości uczniów,
26. wysoka kultura języka,
27. znajomość i stosowanie w nauczaniu języka obcego,

Dokonanie oceny przebiegu praktyk zgodnie z zaleceniami warto przeprowadzać z wykorzystaniem dokumentacji załączonej do *Programu praktyk pedagogicznych*. Formularze zaprezentowane w *Programie ...* spełniają kryteria omówione w niniejszym rozdziale, a tym samym pozwalają na pozyskanie i usystematyzowanie wiedzy na temat przebiegu zajęć praktycznego przygotowania studentów.

Kluczem do sukcesów edukacyjnych uczniów jest odpowiednie przygotowanie do pracy nauczycieli. Przygotowania do rozpoczęcia kariery nauczycielskiej nie można jednak utożsamiać wyłącznie z wyposażeniem studentów i absolwentów w wiedzę merytoryczną związaną z nauczaniem przedmiotem czy teorią pedagogiki i psychologii. Nieodzownym warunkiem kształcenia przyszłych kadr nauczycielskich jest umożliwienie studentom odbywania praktyk w placówkach oświatowych. Celem praktyk jest zweryfikowanie posiadanej wiedzy teoretycznej oraz zdobywanie doświadczenia w pracy z uczniami. Niezwykle ważne wydaje się jednak to, aby studenci podczas codziennej obecności w szkole mieli możliwość zapoznania się ze wszystkimi aspektami wykonywania zawodu nauczyciela – również tymi, które nie odnoszą się w sposób bezpośredni do uczniów, ale wpływają na ich komfort pracy. Do takich zagadnień należą m.in. formalne i prawne aspekty pracy w systemie oświaty.

Niniejsza publikacja ma na celu przedstawienie najważniejszych kwestii związanych z zapewnieniem studentom przygotowującym się do wykonywania zawodu nauczyciela warunków zdobywania umiejętności praktycznych. Wykorzystana konstrukcja oraz zawarte treści mają umożliwić czytelnikom zdobycie wiedzy i inspiracji w dążeniu do zapewnienia wysokiej jakości praktycznego kształcenia przyszłych nauczycieli.

Publikacje:

1. Balicki A., Pyter M., *Leksykon prawa oświatowego i prawa o szkolnictwie wyższym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2014.
2. Bielski J., *Teoretyczne i metodyczne podstawy efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Piotrków Trybunalski 2000.
3. Czekał K., Organiściak E., Jaros R., Krajewski P., *Program praktyk pedagogicznych*, wyd. Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych, Łódź 2011.
4. Fazłagić J., *Marketing szkoły*, wyd. ABC a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2011.
5. Gąsior P., *Rozwiązanie stosunku pracy z nauczycielem*, wyd. wyd. ABC a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2013.
6. Górka I., *Ewaluacja w zreformowanej szkole*, www.wychowawca.pl/miesiecznik_nowy/2005/02-2005/09.htm [data dostępu: 08.11.2014].
7. *Kompetentny nauczyciel w szkole*, www.wbc.poznan.pl/Content/9794/ch02s04.html [data dostępu: 12.09.2014].
8. Koszycz T., *Nauczyciel wychowania fizycznego w świetle wprowadzanej reformy oświatowej*. Materiały konferencyjne Warsztatów Metodycznych dla nauczycieli doradców i wychowania fizycznego, ODNiKU, Leszno 1997.

9. Kurzyna-Chmiel D., *Oświata jako zadanie publiczne*, wyd. ABC a Wolters Kluwer Business, Warszawa 2013.
10. Nowak-Dzienmianowicz M. , *Oblicza nauczyciela. Oblicza szkoły*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.
11. Poplucz J., *Optymalizacja działania pedagogicznego na lekcji*, Warszawa 1984.
12. Strykowski W., *Kompetencje współczesnego nauczyciela*, „Neodidagmata” Nr 27/28 2005 r.

Akty prawne:

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 marca 2013 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (Dz.U. z 2013 r. poz. 393).
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 sierpnia 2014 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz.U. z 2014 r. poz. 1170).
3. Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 grudnia 2012 r. w sprawie kryteriów i trybu dokonywania oceny pracy nauczyciela, trybu postępowania odwoławczego oraz składu i sposobu powoływania zespołu oceniającego (Dz.U. z 2012 r. poz. 1538)
4. Ustawa z 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela Dz.U. z 2014 r., poz. 191).
5. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. nr 256, poz. 2572)